

- Lülüfer Körükmez & İlkay Südaş, *Göçler Ülkesi- Alkışlar, Göçmenler, Araştırmacılar*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015, 268 s.*

Değerlendiren: Ayşegül Sili Kalem**

Dünya üzerindeki insan hareketlerinin Türkiye'yi de önemli ölçüde etkileyecek şekilde yaygınlaşması göç konusunda yapılan çalışmaların sayısının artmasına ve çeşitlenmesine sebep olmuş, göç olgusunu toplumsal değişim ve sorunların başat faktörlerinden biri olarak ön plâna çıkarmıştır. 18-19 Nisan 2013 tarihinde Ege Üniversitesinde düzenlenmiş olan Lisansüstü Göç Araştırmaları Sempozyumu, bu olgunun farklı boyutlarıyla ele alınmasına olanak tanıyarak, göç konusunda çalışan farklı disiplinlerden araştırmacıları bir araya getirmiştir. Sempozyum kapsamında bildiri sunan ve sunmayan katılımcılar, göç konusunda sürdürdükleri veya henüz bitirdikleri araştırmalar üzerinden verimli bir tartışma ortamı oluşturmuşlar, göçün feminizasyonundan ayrımcılığa, işgücü göçünden kalkınmaya, araştırmacının konumuyla ilgili sorunlardan göçün sinemaya yansımaya kadar birçok alanda çok yönlü değerlendirmeler ortaya koymuşlardır. Göçler Ülkesi bu birikimin daha geniş bir okur kitlesiyle paylaşılması fikrinden doğmuş olan bir kitaptır. Önsözünde bu derlemenin Türkiye'de yapılan göç konulu lisansüstü tez çalışmalarının çok küçük bir kısmını içerdiği, bununla beraber olguya ilişkin çeşitli yaklaşımları yansıtmaya kapasitesi ile pek çok alandan araştırmacı için yararlı olacağı düşüncesi ifade edilmektedir. Önsöz ayrıca Türkiye'de göç konulu lisansüstü tezler üzerine kısa bir betimsel ve analitik incelemeyi içermektedir. Bu bölümde göç konusunda farklı disiplinler kapsamında yapılan tezlerin yıllara, beş yıllık dönemlere ve disiplinlere göre dağılımını gösteren istatistiksel grafikler yer almaktadır. Bu grafikler Türkiye'de göç konulu tezlerle ilgili genel bilgiler sunmakta, söz konusu tezlerin özellikleri ve sınırlılıklarına ilişkin giriş mahiyetinde yorumlarla açıklanmaktadır. Kitapta görece sınırlı tutulan bu bölümün daha kapsamlı ve analitik bilgilerle zenginleştirmeye açık olduğunu, başlı başına bir araştırma konusu olmasına rağmen konuya kısaca değinme ile yetinildiğini söylemek mümkündür. Göç konusunda çalışacak olan akademisyenlere alandaki boşlukları göstermek amacıyla önerilerin sunulmasının bu bölüm -ya da kitapta ayrılacak başka bir bölüm- için eksiklik olarak göze çarptığı söylenebilir. Bunun dışında göç araştırmalarının Türkiye'deki geçmişini ve geldiği noktayı göstermesi açısından önsöz, oldukça faydalı bir derleme özelliği taşımaktadır.

Kitap, girişle birlikte on bir bölümden oluşmakta, her bölümde göç olgusuna ilişkin özgün bir araştırmaya yer verilmektedir. Ayhan Kaya tarafından yazılan 'Farklı Göç Türlerini Yaşayan Ülke: Türkiye' isimli metin kitabın giriş bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin türleri, nedenleri ve sonuçları bakımından çeşitlendiği, buna rağmen göç konusunda belirgin politikalara sahip olunmadığı ve bu sebeple ortaya çıkan yeni sorunlar karşısında etkili çözümler üretilmediği bu bölümde altı çizilen hususlar arasındadır.

* Bu değerlendirme yazısı TÜBİTAK 2219 Burs Programı tarafından desteklenen 'Londra'da Yaşayan Türkiyeli Göçmenlerin Şiddet Eğilimleri' başlıklı, Middlesex Üniversitesi Social Policy Research Center'da yürütülen doktora sonrası araştırma projesinin literatür taraması kapsamında yapılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
DOI: dx.doi.org/10.12658/human.society.6.11.D0129

Ayrıca Türkiye'ye göç eden gruplar ve karşılaştıkları sorunlar dört ana başlıkta incelenmekte, zorunlu göç ve yurtdışında yaşayan Türkiyelilerin durumuna ilişkin saptamalara da yer verilmektedir. Mobilite (hareketlilik) kavramının günümüzde ulusaşırı alan, üçüncü alan gibi kavramlarla şekillenen yer değiştirmeleri tanımlamak için daha uygun olduğu ileri sürülmekte ve bu kavramın geleneksel göç kavramının yerine kullanılması önerilmektedir. Giriş bölümü, sonraki bölümler için gerekli ön-bilgi ve açıklamaları içermekte, göç olgusuna ilişkin sosyal bilimsel terminolojiye yabancı okurlar için bile altyapı teşkil edecek nitelik göstermektedir. Kitabın dili genel olarak akıcıdır. Çeviri iki makale (Akdeniz havzası ve post-göçmen tiyatro konularındaki) de içerik farklılıklarına rağmen bu anlamda sorunlu görünmemektedir. Önceden planlanmayan derleme çalışmalarda konu bütünlüğünün sağlanması, okuyucuya daha fazla çalışmanın ulaştırılması kaygısı ile birleştiğinde önemli bir güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır. Eser birbiriyle bağlantısız ve bağımsız çalışmaları içermekle birlikte sıralama ve üslup yönünden söz konusu güçlüğü aşmayı başarabilmiştir.

Kitaptaki bölümleri oluşturan araştırmaların büyük çoğunluğu Türkiye'ye dışarıdan gelmiş olan yabancı göçmenlerle ilgilidir. Suriyeli göçmenleri konu alan bir bölüm yanında Rus göçmenlerle ilgili iki, Gürcistan ve Afrikalı göçmenlerle ilgili birer araştırma bulunmaktadır. Bununla beraber göç konusunda çalışan sosyal bilimcinin konumu ve tecrübeleri üzerinde duran iki çalışma, araştırmacının öz-deneyimlerinin metodoloji ile ilişkisini tartışmaya açarak Türkiye'deki göç yazınına katkıda bulunmaktadır. Akdeniz Havzası'nın tarihsel ve yeni eğilimlerle göç yolları için 'şizofrenik' önemini koruduğundan hareketle Türkiye'nin göç alan, göç veren ve aynı zamanda transit konumunu vurgulayan Stéphane de Tapia'nın çeviri metni kitabın ilk bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde Avrupa'nın mülteciler konusundaki tutarsız politikaları eleştirilmekte, göçleri engellemeye dönük giderek sertleşen yasa ve uygulamaların göçmenleri illegal yollara başvurmaya ittiğinden söz edilmektedir. Geriye kalan bölümlerde ise Türkiye'de yerinden edilmiş Kürt gençler dolayımında iç göç ve Berlin'de 'ırksallaştırılmış' sanatçılar bağlamında ulusaşırı göç konularına değinilmektedir. Göç veren ülke olarak yurtdışında yaşayan Türkiyeli nüfusa ilişkin yalnızca bir çalışmaya yer verilmesi eserin çoğunlukla göç olgusunun yurt içine yansıyan boyutlarını ele aldığını göstermektedir. Bu yönüyle kitabın ağırlıklı olarak Türkiye'deki yabancı göçmenlere ilişkin araştırmalara yoğunlaşması, yurtdışındaki çok sayıda Türkiyeli göçmenle ilgili lisansüstü çalışmaların ya da akademik ilgilerin nispeten yetersizliği şeklinde yorumlanabilir.

Avrupa'da ve ülkemizde mülteci krizi ve sorunlarının yaşanmasına sebep olan Suriye kaynaklı göçler, kitapta Cansu Akbaş Demirel tarafından yazılan 'Türkiye'de Suriyeliler: Statüler ve Hükümet Politikaları' isimli bölümde ele alınmaktadır. Bu bölümde, Türkiye'nin yüzünü Batı'dan Doğu'ya dönmesi olarak adlandırılabilir politikada değişiminden sonra Nisan 2011'den itibaren Suriyelilerin Türkiye'ye kitleler halinde göç etmeye başladıkları, bu göçlerin o dönemde küçük çaplı ve kısa süreli olarak değerlendirildiği ve nihai olarak Suriye vatandaşlarının ülkelerine dönmelerinin beklendiğinden bahsedilmektedir. Türkiye'nin göç alan ülke konumuyla geçmişteki iltica deneyimleri değerlendirildiğinde (Boşnaklar, Pomaklar, Iraklı Kürtler ve Kosovalılar) ortak bir politikaya ve yasal düzenlemelere sahip olunmadığı ve Suriyelilere verilen 'misafir' statüsünün problemli karakteri bu çalışmanın referans noktalarıdır. Açıkça ortaya konmayan göç politikalarının ve geri dönüş beklentisi üzerinde yoğunlaşan isabetsiz öngörülerin sonuçlarına razı olunan politikaları beraberinde getirebileceği üzerinde durulmaktadır. Suriye kaynaklı göçlerin hem bir varış hem de geçiş ülkesi olarak Türkiye'yi

birçok güçle yüz yüze bıraktığı gerçektir. Hukuksal boşlukların sebep olduğu sorunlara dikkat çekmesi bakımından bu araştırma önemli tespitler içermektedir.

Turizme dayalı göçlerin ülkemizde yeni açık sistemler oluşturması ve özellikle kıyı şeridindeki mekânsal yayılmalar, Ertuğrul Murat Özgür ve Ayla Deniz tarafından yazılan 'Rusya ile Türkiye (Antalya) Arasında Turizme Dayalı Bir Göç Sistemi Oluşumu' isimli bölümde ele alınmaktadır. 2005 yılı sonrasında Rusların Antalya'da ulusaşırı bir topluluk kimliği kazanması örneğinden hareket eden araştırmacılar turizmin bir bölgenin nüfus ve toplum yapısını dönüştüren karakteri üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Araştırma göç sisteminin oluşmasındaki makro ve mikro yapıların etkileşimini analiz etmekte ve Antalya'daki Rus kökenli göçmenlerin kendilerini evlerinde hissedecek kadar aidiyet ve memnuniyet geliştirdiklerini ortaya koymaktadır.

Son yıllarda dünya nüfusu bugüne kadar olmadığı oranda yer değiştirmekte ve göç eden nüfus içerisinde kadın sayısının bazı bölgelerde erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kitapta yer alan bölümlerden iki tanesi kadın emeği ve göçüne ayrılmıştır. Cemile Gizem Dinçer, Gürcistanlı kadınların ev içi alandaki güvencesiz emeğini konu edindiği çalışmada, yaşam ve iş pratikleri üzerinden göçmen kadınların karşılaştıkları tahakküm biçimlerini ele almaktadır. Patriarkal yapıların ev içi emeği yönlendiren niteliği ve kadınların buna karşı direniş alanlarını genişletmek amacıyla görünür kılınmasında feminist araştırmaların önemi yazarın üzerinde durduğu hususlardır. Konuyla ilgili diğer çalışma ise Ayla Deniz ve Ertuğrul Murat Özgür'ün Antalya örneğinde Rus kadınların emek göçünü Türkiye'de çalışan yabancılar için mekânsal ve işle ilgili kısıtlamalar ekseninde değerlendirmeleridir. Çalışma olanaklarının kadın göçmenleri belli kentsel alanlarda ve belirli sektörlerde yoğunlaşmaya yönelttiği, bunun sonucu olarak Antalya'da turizmde çalışan Rus işgücünün kadınlaştığı, araştırmanın bulguları arasındadır. Araştırma, Rus kadınların sorunlarını ortaya koyması bakımından da kadın çalışmalarına alanına katkı sunmaktadır. Kadınlar açısından göç olgusunun daha ağır sonuçları olduğu ortadadır. Kadın sorunlarına göçmenlik ve toplumsal cinsiyet bağlamında yaklaşım geliştirilmesi hem göçmenlerin entegrasyonu hem de yerel sakinlerin beklentilerinin karşılanması açısından faydalı olacaktır.

Türkiye'de 1980 sonrasında başlayıp 90'ların ortalarına kadar süren 'yerinden etme' uygulamalarının mağduru gençler üzerindeki nitel araştırması ile Yeşim Mutlu, bu negatif göç tecrübesinin ürettiği olumsuz duygular ve travmatik deneyimleri konu edinmektedir. Yazara göre Kürt meselesinden bağımsız düşünülmemesi gereken yerinden etme pratikleri, üzerinden geçen yaklaşık otuz yıla rağmen acil çözüm bekleyen bir sorun olma özelliğini korumaktadır. Ülkemizdeki toplumsal bütünleşmenin önündeki en büyük engellerden birinin hiçbir destek sağlanmadan metropollere savrulan bu gençlerin yurttaş olduğu devlete kin ve nefret beslemeleri olduğunu vurgulayan bu çalışma, çözüm üretmek adına politika yapıcılara somut öneriler de sunmaktadır.

Dünyanın devasa metropollerinden İstanbul'u Afrikalı göçmenlerin deneyimleri üzerinden ele alan yazısında ise Ezgi Çakmak, göçmenlik ve yabancılığı bedenlerinde taşımanın gündelik karşılaşmalardaki sonuçlarına işaret etmektedir. Sokak, sivil toplum ve devlet ile olan karşılaşmalarında siyah bedenün ürettiği anlamlar, güç ilişkileri ve mülteci olma hâline ilişkin yorumlarla ele alınmaktadır. Türkiye'deki mülteci deneyimlerinin çeşitliliği de gösteren bu çalışmanın esere başlıca katkısı, Afrikalı göçmenlerin göç rotalarının Türkiye etabındaki

sığınma sürecinde yaşamlarını 'yok gibi' sürdürdüklerine dikkat çekmesidir. Bunun yanında içinde buldukları belirsizlik ve kontrol edilmezliğin verdiği güvensizlik Afrikalı göçmenlerin durumlarına ilişkin diğer önemli tespitlerdir.

Sosyal bilimlerde araştırmacının konumlanışı araştırmacının konusu, niteliği ve metodolojisi ile yakından ilgilidir. Göç araştırmalarında, özellikle ülkemizde, araştırmacının saha deneyiminin yeterince ele alınmadığından hareketle kitapta bu konuya iki bölüm ayrılmış, ilkinde Ezgi Burgan, Kadifekale (İzmir) gençliği üzerinde çalıştığı yüksek lisans tezi sürecindeki deneyimlerini analiz etmektedir. İkinci bölüm ise ODTÜ göç çalışmaları grubundan araştırmacıların kendi deneyimlerini vinyetler aracılığıyla inceleme konusu yapmasından ibarettir. Her iki bölüm gerek tecrübelerin aktarılması gerekse analiz edilmesi açısından araştırmacının konumuyla ilgili farkındalık oluşturmada son derece özgün ve dikkate şayan metinler içermektedir.

Kitabın son bölümünde Onur Suzan Nobrega'nın, 'Post-Göçmen Tiyatro ve Kent Hakkı: Berlin'de İrsallaştırılmış Sanatçılar, Soylulaştırma Ve Güvencesizleştirme' isimli çalışmasına yer verilmiştir. Bu çalışma Berlin'deki çeşitlilikle birlikte, beyaz-Alman, uluslararası ve post-göçmen olmak üzere karmaşık bir kategorizasyon sisteminin varlığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca Berlin'in kültürel endüstrisindeki kurumsal ırkçılık, kentsel soylulaştırma süreci ve Türk-Alman işçi sınıfından sakinlerin sosyal konutların özelleştirilmesi yoluyla maruz kaldıkları yerinden edilmeye dikkat çekmektedir. Post-göçmen sanatçıların kentle ilişkilerinde göçün sosyal ve politik bir fenomen olarak gündelik hayattaki rolü tartışmaya katılmaktadır. Bu bakımdan göç, sanat ve gündelik hayat ilişkisi içerisinde dikkat çekici tespit ve örnekler içermektedir.

Göçler Ülkesi, çeşitli disiplinlerden sosyal bilimcilerin gerçekleştirdikleri çalışmaları ve ilgili tartışmaları bir arada okuma fırsatı sağlaması ile göç literatürüne önemli katkı sunmaktadır. Özellikle son on beş yılda Türkiye'de gerçekleştirilen göç araştırmalarının, disiplinin geldiği noktayı göstermesi ve göç çalışmalarındaki epistemolojik sorunlara ilişkin güncel tespit ve çözüm önerileri ile bu alanda çalışan/çalışacak olan akademisyenler için yol gösterici niteliğe sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bu açıdan eserin amacına ulaştığı söylenebilir. Kitaptaki en önemli boşluk Türkiyeli göçmenler konusundadır. Kitap, yurtdışındaki Türkiyeli göçmenleri konu alan tek çalışma dışında, Türkiye'ye gelen göçmenlere odaklanmış görünmektedir. Bununla beraber farklı alanlardaki verimli ve zengin metinlerle gerek bilgi aktarma gerekse farkındalık yaratma bağlamında farklı disiplinlerden göç araştırmacıları ve politika yapıcılar için yararlı olabilecek niteliktedir.